

POESIA BROSSA

Exposició del 21 de setembre de 2017 al 25 de febrer de 2018

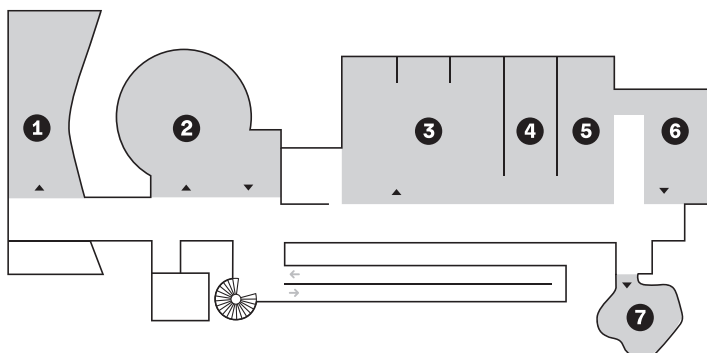
Joan Brossa, *18 de juliol*, 1970. Col·lecció MACBA. Consorci MACBA. Fons Joan Brossa. Dipòsit Fundació Joan Brossa

«Aquests versos, com una partitura, no són més que un conjunt de signes per a desxifrar. El lector del poema és un executant.»¹

Joan Brossa

Recorregut recomanat

Edifici Meier. Planta 1

¹Joan Brossa: «Preludi», dins *El saltamarti*. Barcelona: Llibres de Sinera, 1969.

POESIA BROSSA revisa el treball del poeta català Joan Brossa, una obra en gran part visual, en gran part performativa, però l'obra d'un poeta. Pot semblar una obvietat reconèixer en Brossa, sobretot, un poeta, però creiem que cal aquest subratllat en la seva manera de fer, en la seva *poiesis*.

L'exposició suposa una revisió de la producció de Brossa a partir de tres qualitats principals: l'oralitat, la performativitat i l'antipoesia, des dels seus primers llibres fins a les últimes indagacions plàstiques, passant pel teatre, el cinema, la música, les arts d'acció, els gestos en els quals va ser original. Un dels esforços més grans de la nostra proposta ha estat vincular l'oralitat i el caràcter performatiu a l'immobilisme establert per les convencions museístiques. D'una banda, el repte d'enfrontar l'oralitat d'un poeta en català amb la traducció a d'altres llengües: anglès, francès, castellà. És en aquest exercici on adquireix visibilitat la potència de la llengua dita, no sols traduint-ne el significat, sinó també anotant les qualitats d'aquesta dicció. D'altra banda, la performativitat d'aquesta poesia i el seu desglossament com a acció teatral. Per descomptat, els límits entre acció i representació són difícils d'establir, però el nostre *display* exigeix, com a mínim, que es pertorbi la recepció estàtica de textos i documents.

Brossa parla i escriu en català en una època en què el castellà és hegemònic per imposició política. Quan parlem de bilingüisme en Brossa no volem dir que s'expressés en dues llengües, sinó que ens referim a la seva manera d'ampliar el sentit de la llengua, de la paraula, no sols parlada i escrita, sinó també actuada i visual. Des del principi, per exemple, els textos en castellà apareixen en la seva obra com a cites, *ready-mades*, *détournements*, extrets de la premsa, dels discursos oficials o dels comunicats burocràtics del règim franquista. És una estratègia constant en la seva producció, que obre una bretxa profunda en la normalització de la poesia catalana des del modernisme. Obre un espai nou, el seu *coup de dés*, l'espai en què la poesia suma accions, imatges i objectes.

Sí, em va fer Joan Brossa

ELS PRIMERS ESCRITS de Brossa daten de la guerra civil espanyola: el relat d'un combat a primera línia del front, prop de la Batalla de l'Ebre, amb el seu exemplar del *Romancero gitano* de Federico García Lorca –l'edició de 1937– a la butxaca; la derrota republicana, l'explosió d'una granada que el va ferir a l'ull, el temps mort de la seva reeducació militar a les casernes de Salamanca, quan entretenia els seus companys vestit de xinès... Brossa emergeix de la guerra amb els trets del que serà la seva poètica ben definits.

La seva posició distintiva davant el surrealisme de Dau al Set, on pren partit per Miró enfront de Dalí; el seu gir materialista afí al desplaçament informalista de Tàpies i altres companys de viatge; i la relació i llarga influència de João Cabral de Melo en el poeta català configuren un altre dels subratllats de la nostra revisió. No es tracta únicament de la invitació a llegir els clàssics del marxisme, el gir social i polític de la seva poesia, la recuperació del vessant menestral del llenguatge, segons ha assenyalat el poeta Pere Gimferrer. Es tracta també d'un sistema de connexió amb la poesia del món, amb les derives surrealistes, conceptuals o concretistes.

Jocs d'imatges

ALTRES ASPECTES destacables de l'univers brossià són la crítica a la mercaderia des del seu comunisme, que li va impedir de ser assimilat per l'espectacle pop, i el concepte poètic del llenguatge, que el va mantenir proper i distant alhora enfront del conceptual i la crítica institucional, d'una manera semblant a Marcel Broodthaers. Les *Suites* (1959-1969) i els *Poemes habitables* (1970) constitueixen sèries de carpetes en què la inclusió d'elements a manera de jocs o diàlegs amb la pàgina, el troquel, els objectes i les paraules conflueixen en un llenguatge poètic vastíssim fonamentat en intervencions mínimes. D'altra banda, el guió per a la pel·lícula *No compteu amb els dits* (1967) ens permet revisar la imbricació de llenguatges en la pràctica de Brossa. En aquesta peça –la primera i una de les més fructíferes col·laboracions amb el cineasta Pere Portabella– cada un dels fotogrames és un anar i venir pel seu treball, els textos, les imatges, el seu bilingüisme constant, que travessa intemporalment la seva obra.

Altres itineraris

LA LECTURA DE BROSSA com a antipoesia és necessària. Ho hem enunciat al principi: l'oralitat i la performativitat són al bell mig de l'operació d'implosió del text poètic que condueix Brossa cap al règim visual. La diferenciació entre el que s'escriu i el que es diu en un poeta que, a més, busca el registre popular i planer de la llengua catalana, recupera la llengua dels treballadors i dels oficis, l'ús polític de la llengua. I, en conseqüència, la necessària teatralització de tota parla, de tot règim d'enunciat. D'aquí l'interès i l'ambició professional de Brossa pel teatre, per deconstruir el gran teatre burgès català, per experimentar amb els espais escènics, pel cinetisme cinematogràfic –valgui la redundància– d'accions i paraules, la performance, l'acció, els happenings, ja siguin en la tradició culta que prové del dadà i el surrealisme o en la popular de la màgia, el circ o el teatre de varietats.

Els llenguatges convencionals extrapolats i interrelacionats; els límits tan desdibuixats que comporten una taxonomia infinita o, potser, innecessària; l'inusual, l'humor, el caràcter lúdic i l'irregular com a condició, es troben a la base del treball de Brossa.

Així, el transformisme és entès com un acte polític que pren com a referència el fregolisme, i l'estriptis, com un acte de transformisme que es realitza davant l'espectador, no tant en el sentit de gest que persegueix la nuesa, sinó de descoberta d'alguna cosa oculta, com a joc i gest que eliminen uns elements per fer-ne visibles uns altres, o que capgiren el procés incorporant-hi les peces de roba. En un context en què el nu estava prohibit, el simple fet de mostrar el cos constituïa per si mateix un espai de llibertat.

Accions i gestos polítics com la reivindicació de la vaga de tramvies de 1951, quan la ciutadania va decidir oposar-se activament a l'augment de preus en plena dictadura; o la participació en la tancada d'intel·lectuals a Montserrat el 1970 com a protesta davant el procés de Burgos, són alguns dels «casos d'estudi» que permeten abordar la riquesa i complexitat de la *poiesis* brossiana. O l'«Itinerari antiturístic» per Barcelona, un viatge nocturn i alternatiu que descobria una altra ciutat realitzat per primera vegada el 1979. Lluís Permanyer el va descriure com un «singular pelegrinatge laic» que, a parer seu, s'havia de repetir, ja que a Brossa li sobrava «originalitat, saviesa, experiència i sobretot murrieria, per subministrar itineraris que permetin descobrir aquesta *altra Barcelona*». Aquests gestos polítics/poètics en molts casos no emergeixen dels llenguatges propis de les belles arts, sinó de la seva subversió, ruptura o expansió.

Una recapitulació visual

LA RECAPITULACIÓ VISUAL sobre la producció poètica brossiana dels anys vuitanta implosiona a partir de les tres exposicions que es van dur a terme entre 1988 i 1989 a les galeries Mosel & Tschechow de Munic, Joan Prats de Barcelona i La Máquina Española de Madrid, exposicions que reconstruïm aquí. La utilització d'un dispositiu de *reenactment*, però, pretén defugir anacronismes i historicismes innecessaris que banalitzin per descontextualització. És un moment d'irrupció intensa de l'objecte, del poema visual.

Constel·lacions Brossa

DESPRÉS D'AQUESTA recapitulació visual, hem optat per situar l'obra de Brossa dins la constel·lació global d'aquestes maneres de fer poesia. D'una banda, en l'àmbit continental europeu, amb l'obra tardosurrealista, lletrista i situacionista del belga Marcel Mariën. D'altra banda, en l'àmbit anglosaxó, amb la pràctica concretista de l'escocès Ian Hamilton Finlay. Finalment, en l'àmbit llatinoamericà, amb l'antipoesia de Nicanor Parra. L'elecció de Mariën, Hamilton Finlay i Parra té a veure amb el fenomen poètic de la mimesi. Sense conèixer-se en les seves diverses trajectòries, aquests tres poetes i Brossa mostren nombroses coincidències temàtiques i formals, una assimilació igual de les formes, allò que Erich Auerbach definia com la capacitat global de la poesia de donar una mateixa resposta als signes d'un mateix temps.

És interessant l'ampliació que té el concepte d'antipoesia en els treballs de Brossa. Nicanor Parra situava el naixement de la seva antipoesia en la reflexió sobre l'idioma: per què escriure en castellà i no en anglès o quítxua? D'aquest interrogant neix una necessitat de fer explotar la normalitat idiomàtica de la llengua mitjançant l'humor, el llenguatge col·loquial, la sonoritat, les troballes visuals, l'execució performativa, etc. Es tracta de subratllar sempre una certa estrangeria pel que fa a la llengua que és pròpia de cadascú. No és qüestió d'escriure en una altra llengua, sinó de fer explotar la normalitat semiòtica del sistema de signes que administra la llengua pròpia. Curiosament, Marcel Mariën i Ian Hamilton Finlay també escriuen en contextos en què hi ha discussió i exclusió política de diverses llengües.

QUAN VAM PRESENTAR l'obra de Brossa a *Un teatre sense teatre* –una exposició també produïda pel MACBA–, es va intentar unir una certa filologia documental amb l'actualitat de la seva poesia performativa. Brossa no hi apareixia només com un pioner de les arts d'acció, des de les primeres vetllades poètiques de finals dels anys quaranta; es tractava, també, de rellegir la poesia de Brossa des d'aquestes qualitats teatrals. El teatre es converteix així en un dispositiu, un gestor fonamental a l'hora de llegir Brossa, ja sigui havent de capgirar el llibre per tal de seguir la nova direcció d'una estrofa, ja sigui mitjançant la introducció d'elements visuals o amb la proposta, des del poema, d'executar una acció quotidiana, un gest polític, un gag.

És interessant d'observar com subsisteix en els objectes i les obres visuals de Brossa una connexió amb la paraula, amb allò que s'ha dit. De vegades és una relació que prové d'una ambigüitat d'arrel rousselfiana o duchampiana –per atènyer-nos a la seva principal actualització– i d'altres, una relació dialèctica amb una profunda càrrega política amb efectes brechtians, en argot teatral, o benjaminians en la pràctica de les imatges. El fet de potenciar aquesta convivència d'ambigüitat i dialèctica en la seva poesia i en les pràctiques visuals, performatives i objectuals que la constitueixen és el que permet la complexitat i, fins a un cert punt, la contínua actualitat de la poesia de Brossa.

Evidentment, el camí entre Marx i Mallarmé, com va assenyalar Cabral de Melo, és una de les vies principals de la poesia i l'art del segle XX. Mallarmé i Marx són, segons Susan Buck-Morss, dues vies per corregir el projecte wagnerià d'obra d'art total, un altre dels grans subratllats del segle. Aquesta apel·lació humorística contínua, entre la fília i la fòbia, de Brossa a l'obra de Wagner resulta fonamental per establir la seva poètica, la seva manera de fer, la seva *poiesis*, al capdavant.

Recuperar el llenguatge planer, menestral, el que parla la gent. Sí, la gent parla amb barret i sense barret, ageganta una A, diu una bombeta, un bitllet de tren, un naip, manilles, confeti. La gent parla Brossa.

En diversos moments del període d'exposició, un grup de performers desenvoluparà l'obra de Joan Brossa a les sales.

Comissaris

Teresa Grandas
Pedro G. Romero

Publicació

Poesia Brossa. Amb assajos curatorials de Teresa Grandas i Pedro G. Romero, una selecció de textos, obres i poemes de Joan Brossa i un glossari elaborat per Roger Bernat, Isabel de Naverán i María Salgado. Aprox. 180 imatges. Barcelona: MACBA, 2017. 260 p. Tres edicions: català, castellà i anglès.

Visites comentades(a partir del 30 de setembre)
Consulteu els horaris i idiomes a www.macba.cat.

La Mercè

Portes obertes.
Presentacions cada hora.
Diumenge 24 de setembre, de 10 a 20 h.
D'11 a 13 h, visites amb intèrpret en LSC.

Parlem de...

Brossa

Consulteu el programa específic a www.macba.cat.

Arts en viu

Cabaret

Comissariat per Pablo Martínez i José Luis Villalobos

Divendres 27 d'octubre, 3 i 10 de novembre. Capella MACBA. 10 € per sessió. Gratuït amb carnet Amic. Compra anticipada d'entrades a www.macba.cat.

Curs

La gent parla Brossa

A càrrec de Pedro G. Romero

Dilluns 11 i dimarts 12 de desembre, de 18 a 20 h. Auditori Meier. 10 €. Gratuït amb carnet Amic. Inscripció prèvia a www.macba.cat.

En col·laboració amb

Amb el suport de

Horaris

Dilluns, dimecres, dijous i divendres, d'11 a 19.30 h (del 24 de juny al 25 de setembre, d'11 a 20 h)
Dimarts no festius, tancat
Dissabtes, de 10 a 20 h
Diumenges i festius, de 10 a 15 h

L'entrada del museu té validesa durant un mes. Activeu-la a la recepció i torneu tantes vegades com vulgueu.

MACBA

Museu d'Art Contemporani de Barcelona

Plaça dels Àngels, 1
08001 Barcelona
www.macba.cat

Segueix-nos

#PoesiaBrossa

Mitjans col·laboradors

